

Sistematizacija ekonomske znanosti Josepha Schumpetera

Pavec, Matija

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:578050>

Rights / Prava: [In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet ekonomije i turizma

„Dr. Mijo Mirković“

MATIJA PAVEC

**SISTEMATIZACIJA EKONOMSKE ZNANOSTI
JOSEPHA SCHUMPETERA**

Završni rad

Pula, 2018.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet ekonomije i turizma

„Dr. Mijo Mirković“

MATIJA PAVEC

**SISTEMATIZACIJA EKONOMSKE ZNANOSTI
JOSEPHA SCHUMPETERA**

Završni rad

JMBAG: 3002 - E, redoviti student

Studijski smjer: Ekonomija

Predmet: Povijest ekonomske misli

Mentor: doc.dr.sc. Daniel Tomić

Pula, siječanj 2018.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisan Matija Pavec, kandidat za prvostupnika ekonomije/poslovne ekonomije, smjera _____ ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student:

U Puli, 25. travanj 2018.

IZJAVA o korištenju autorskog djela

Ja, Matija Pavec dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom Sistematizacija ekonomske znanosti Josepha Schumpetera koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 25. travanj 2018.

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. JOSEPH ALOIS SCHUMPETER.....	3
3. RELEVANTNA DJELA.....	5
3.1. Kapitalizam, socijalizam i demokracija	5
3.2. Teorija ekonomskog razvoja.....	6
4. DOPRINOSI J.A. SCHUMPETERA	9
4.1. Poslovni ciklusi	9
4.2. Schumpeter i Keynesijanizam.....	10
4.3. Konkurencija, dinamika i rast	11
4.4. Poduzetnici i inovacije	12
4.5. Tržišni procesi	14
4.6. Zlatni standard.....	15
4.7. Konjunkturalni ciklusi.....	15
4.8. Model endogenog rasta	17
5. SCHUMPETEROVO VIĐENJE EKONOMIJE	18
5.1. Ekonomija informacija.....	18
5.2. Prava na intelektualno vlasništvo	19
5.3. Schumpeterijanska hipoteza	20
5.4. Standardno mjerilo napretka.....	20
5.5. Teorijska makroekonomija	23
5.6. Povijesne epohe dogmi i metoda	24
6. POGLED NA SCHUMPETEROVE DOPRINOSE.....	28
7. SAŽETAK SCHUMPETEROVIH IDEJA.....	30
8. ZAKLJUČAK.....	32
9. LITERATURA	34

Sažetak

Abstract

1. UVOD

Ovaj završni rad temeljiti će se na sistematizaciji ekonomske znanosti Josepha Aloisa Schumpetera. Kako je već poznato, Joseph Schumpeter jedan je od najpoznatijih ekonomista koji je tijekom svojega života pridonio mnogo toga samom razvoju ekonomike. No, obzirom da se proslavio u svijetu ekonomije, u ovome radu biti će prikazana sistematizacija njegovih doprinosa na kojima je ekonomija zahvalna. Schumpeter je zaslužio da se o njemu piše i govori jer je u teoriji ekonomije ostavio neizbrisiv trag. Neki povjesničari ekonomije ubrajaju ga u grupu najistaknutijih i najutjecajnijih ekonomista XX stoljeća. Pripadao je neoklasičnoj školi, odnosno njezinoj austrijskoj varijanti. Poznat je ponajprije po teoriji privrednog razvitka, po teoriji inovacija, po teoriji poduzetništva i kao povjesničar ekonomske misli. Kao briljantan um ekonomije i ponesen valom posratnog patriotizma, ušao je u aktivnu politiku te je svoje iskustvo temeljeno na tome pretočio van granica tada poznate teorije. Svoja razmišljanja proširio je van granica standarda i na taj način oblikovao i svoja djela koja su i danas utjecajna. Upravo je u njima iznio svoje mišljenje o miješanju države u ekonomiju i svoj stav prema kapitalizmu smatrajući pri tome kako je kapitalizmu potreban pokoji krah kako bi se na sceni mogle pojaviti novije i možda uspješnije kompanije. Ako ćemo suditi po njemu i njegovim djelima očito je smatrao ono što mnogi danas teško priznaju, a to je da se ekonomija modernog društva svodi na opstanak najsposobnijih.

Samim time, u drugome je poglavlju navedeno tko je Joseph Alois Schumpeter, čime se bavio, gdje je sve radio tijekom svojeg života, te bitne karakteristike njegova života. Iduće poglavlje, odnosno 3 poglavlje, karakterizirati će djela *Kapitalizam, socijalizam i demokracija* te *Teoriju ekonomskog razvoja* – dva djela koja su imala značajan utjecaj u Schumpeterovo doba, a i danas. Poglavlje 4 navodi doprinose Schumpetera, od kojih će se isticati: Poslovni ciklusi, Keynesijanizam, Konkurencija, dinamika i rast, Poduzetništvo i inovacije, Tržišni procesi, Zlatni standard, Konjuktorni ciklus te Model endogenog rasta. Poglavlje 5 obuhvatiti će Schumpeterovu ekonomiju, temeljem kojeg će se sintetizirati ekonomija informacija, prava na intelektualno vlasništvo, Schumpetersku hipotezu, standardno mjerilo napretka, teorijsku makroekonomiju, te povijesne epohe dogmi i metoda. Posljednje, šesto poglavlje, osvrnuti će se na moderne metodologije ekonomije, odnosno na to kako su doprinosi i utjecaj Josepha Schumpetera utjecali, te kako utječu i dan danas na njih.

Prilikom obrade teme ovog rada korištene su metoda deskripcije, logička metoda, metoda generalizacije, metoda analize i sinteze, induktivna i pravna metoda. Deduktivnom metodom izvest ćemo zaključke iz nekih općih i pojedinačnih sudova o radu i utjecaju Schumpetera. Deduktivna metoda doprinijet će tome da provjerimo iznesene hipoteze i da nam rad dobije potrebnu znanstvenu crtu. Onako kako je Schumpeter u svojim djelima o povijesti ekonomije rasvijetlio tokove teorijske misli, tako ćemo i mi uz pomoć metoda i izvora pokušati pojasniti njegove misli i povijesni razvoj ekonomije zasnovan upravo na njegovim, i danas aktualnim i cijenjenim, djelima.

2. JOSEPH ALOIS SCHUMPETER

Joseph Alois Schumpeter, rođen je u Trieschu, u Moravskoj, tadašnjoj austrougarskoj provinciji. Oca je izgubio kada je imao pet godina, te se njegova majka tada preudala za feldmaršala austrougarske vojske Sigismunda fon Kelera. Schumpeter se školovao u Beču, u poznatoj školi koja je imala velike poglede na društvo i svijet. Od 1901. do 1906. godine, studirao je Pravnom fakultetu Bečkog sveučilišta¹. Engleske društvene ustanove i način života, pronašli su u Schumpeteru pobornika. Od 1907. do 1908., boravio je u Egiptu i vodio financijsko-ekonomske poslove, te je tada napisao svoju prvu knjigu *Das Wesen und Hauptinhalt der theoretischen Nationalökonomie* (Suština te glavni sadržaj teoretske ekonomije). Povratkom u Beč, ponuđeno mu je mentorstvo političke ekonomije. 1912. godine objavljuje djelo *Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung* (Teorija privrednog razvoja)². U vrijeme Schumpeterovog školovanja i pisanja radova, Beč je bio jedan od vodećih centara ekonomske nauke. U Beču se tada okupio veliki broj mlađih ekonomista koji su slijedili primjer Schumpetera – Hans Mayer, Ludvig fon Mizes, fon Striegl, Paul Rozenstein - Rodan i dr. Schumpeter je bio veliko ime u području društvenih znanosti i to je ostao i dan danas kroz svoja djela i ličnost i preko svojih učenika od kojih se mnogi danas smatraju velikim imenima suvremene ekonomije. Njegova djela, knjige i članci, i danas nisu izgubili na svojoj važnosti i snazi kao referentni radovi i izvori ideja. Mnoga društva imaju u svom nazivu njegovo ime, među kojima i Međunarodna asocijacija Joseph A. Schumpeter, Bečko društvo Schumpeter i Društvo Schumpeter u Grazu. Doduše, njegov se lik nije, za razliku od njegovog učitelja Eugena von Boehm-Bawerka, nikada pojavio na nekoj novčanici, ali ovakve počasti su prolazne³.

Tijekom 1919. godine, kada je izabran prvi republički parlament u Austriji i kada su na osnovu rezultata izbora socijaldemokrati osnovali koalicijsku vladu, Schumpeteru su ponudili mjesto ministra financija. Nekoliko godina nakon, Schumpeter je postao predsjednik "Biedermann bank"-e, jedne male, ali i stare bankarske ustanove koja je 1924. godine doživjela krah. Nakon propasti banke, Schumpeter se vratio na profesorsku poziciju no ovoga puta na Sveučilištu u Bonu. 1932. se preselio u Ameriku, gdje je na Harvardu stvorio oko sebe veliki broj ekonomista, nazvanih "Schumpeterova

¹ Schumpeter, J.; *Capitalism, Socialism, and Democracy*, Beograd, 1960., str. 6.

² Jelavić, A., Ravlić, P. i drugi, *Ekonomika poduzeća*, Zagreb: Ekonomski fakultet, 1995., str. 13.

³ Baletić, Z.; *Schumpeterova povijest ekonomske analize*, Ekonomiste, br.2., 1997

grupa". Svojom velikom ličnošću, snažno je djelovao na mnogobrojne učenike, koji su ga smatrali moćnim ekonomskim teoretičarom, odličnim poznavateljem ekonomskih doktrina, socijalnim filozofom, te iznad svega velikim predstavnikom stare austrijske i neoklasične teorije. Vrijeme koje je proveo na Harvardu bilo je veoma značajno u njegovom stvaralaštvu, objavivši *Business Cycles* (1939.) i *Capitalism, Socialism and Democracy* (Kapitalizam, socijalizam i demokracija) (1942.) obujmivši sve u djelo *History of Economic Analysis* (Povijest ekonomske analize)⁴. Stekao je mnoga priznanja, bio je predsjednik Ekonometrijskog društva, te predsjednik Američkog društva ekonomista. Zlokobno je predvidi da će kapitalizam biti poražen zbog razočaranja među elitama. Da je danas živ, vjerojatno bi se priklonio konzervativnoj pritužbi da država blagostanja iscrpljuje ekonomsku vitalnost tržišne ekonomije.⁵

⁴ *Ibid.*, str. 10.

⁵ Samuelson, P.A, D. Nordhaus, W.; *Ekonomija*, Zagreb, MATE, 2011., str 194.

3. RELEVANTNA DJELA

Najveći doprinos ekonomskoj analizi dao je u djelima o povijesti ekonomije i ekonomske misli. U njima je teorijski i paralelno razdjelio tijekove realnog povijesnog razvoja. Glavna takva djela su *Epohe povijesti dogmi i metoda*, 1914., *Poslovni ciklusi*, 1939. knjiga o kojoj ćemo nešto detaljnije reći kada ćemo se dotaknuti Schumpeterovih doprinosa u sljedećem poglavlju, zatim *Kapitalizam, socijalizam i demokracija* iz 1942., *Deset velikih ekonomista: od Marxa do Keynesa* iz 1951. o čemu ćemo više reći u poglavlju 4.2. te *Povijest ekonomske analize* iz 1954.

3.1. Kapitalizam, socijalizam i demokracija

Schumpeter se u djelu *Kapitalizam, socijalizam i demokracija* osvrće na razvoj događaja u Engleskoj. Naime, situacija u Engleskoj bila je složena, te se karakteristike nisu mogle jasno uočiti pod utjecajem procesa prelaznog društvenog perioda, na koji je opet utjecao drugi prelazni proces koji se na jednostavniji način mogao nazvati procesom ponovnog prilagođavanja pod uvjetima prigušene inflacije. Komponenta ekonomske politike koju je vodila Engleska, nazvana je socijalističkom politikom prije donošenja zakona o socijalizaciji. Pojedini nacrti planova, odnosno znanstvenih radova koji su doneseni kako bi se proveli u životu, prikazali su težnju za socijalizmom, s čime je trebalo proći dovoljno vremena prije nego što se moglo očekivati da će obračuni dohodaka i analiza međusobnih odnosa uroditi korisnim plodovima socijalizma. Schumpeter je navodio pitanje: "*Da li da se izvrši socijalizacija ili da se ne izvrši?*"⁶. Pojedini rezultati koji su bili postignuti, mogli su se ograničiti samo na postepeno ostvarivanje socijalizacije. Naveo je kako socijalizam i demokracija mogu biti kompatibilni, odnosno da se u izvjesnoj mjeri garantira sloboda govora i sloboda štampe, ali da u pogledu drugih stvari, demokracija nema ništa zajedničko sa "slobodom". Schumpeter je naveo kako je kritika ekonomske politike laburističke vlade bila usmjerena prvenstveno na njen način provođenja – procesa prilagođavanja pod uvjetima prigušene inflacije. Veliki se dio ostvarenih javnih investicija mogao kritizirati u pogledu pojedinih stvari, dok je činjenica da se potreba pomlađivanja nacionalnog ekonomskog aparata nije posustala usprkos svim situacijama zbog pretjeranih investicija. Schumpeter je naveo kako je vrlo bitno da se postigne trajni uspjeh

⁶ Schumpeter, J.; *Capitalism, Socialism, and Democracy*, Beograd, 1960., str. 8.

prilagođavanjem ekonomskog procesa na način da zajedno sa dobrima, ostvari pravi višak za investicije u zemlji i inozemstvu, no to se teško postizalo bez privremenog smanjenja potrošnje i stalnog povećanja proizvodnje. Isto tako, naveo je kako period predaha za privatno poduzetništvo može vrlo vjerojatno nastati ne samo pred konzervativnom, već i pod laburističkom vladom ⁷.

3.2. Teorija ekonomskog razvoja

"Teorija ekonomskog razvoja je i dalje jedna od najpoznatijih i najutjecajnijih knjiga u cijelom području ekonomije. Ova knjiga je objavljena kad je Joseph Schumpeter je imao tek 28 godina te se smatrao njegovim poticajnim djelom. Budući da je ova knjiga publikacija, Schumpeterov ugled se gleda kao "prorok inovacija"⁸ koji je čvrsto uspostavljen. I u sadašnje vrijeme neki ugledni ekonomisti smatraju da Schumpeterova teorija poduzetništva najviše fascinira. Ova knjiga sadrži neke bitne elemente koji se koriste kao temelji za izgradnju suvremenih analiza koje su označene kao da su u sferi ekonomske sociologije. Schumpeterov sustav ekonomske misli sagrađen je na takav način da ostvariti potrebnu simbiozu između ekonomskih, povijesnih, političkih, socijalnih i svih drugih elemenata procesa funkcioniranja i razvoja kapitalističkog svijeta. Svi od ovih posebnih aspekata kapitalističkog društva mogu pristupiti kao zasebne cjeline jer to smatralo da će to biti najprikladniji način da se učinkovito pristupiti ekonomskim aspektima realnosti. Dakako, od Schumpeterove točke gledišta, ekonomski fenomeni nisu izolirani i neodređeni, ali to nije razlog da objasni ekonomski svijet kroz vanjske čimbenike.

"Teorija ekonomskog razvoja" je bila prvi korak u tom Schumpeterovom nastojanju da se stvore teorijski alati i koncepti koji su potrebni za pristup ekonomskoj sferi stvarnosti, a dodjeljivanje pojave kao što su ratovi, politička previranja i kulturna i duhovna pitanja imaju sekundarni značaj. Važan utjecaj nije izbrisan, a Schumpeter je uspio uspostaviti naglasak na analizu ekonomskog razvoja kapitalističkog svijeta na isključivo ekonomskim elementima procesa. Središnji argument njegovog sustava dodijelili su najznačajniju ulogu za poduzetništvo sa svojom neodvojivom i ugrađenom inovativnom prirodom. Teoretski aspekti ekonomskih pojava kapitalističkog svijeta

⁷ Schumpeter, J.; *Capitalism, Socialism, and Democracy*, Beograd, 1960., str. 11.

⁸ Prophet of Innovation: Joseph Schumpeter and Creative Destruction, by Thomas K. McCraw, JUSTIFIED MARGINS Cambridge: Harvard University Press, <https://www.princeton.edu/~tleonard/papers/McCraw.pdf> (10.09.2016.)

analizirana su u ovoj knjizi gdje su razvijene i detaljno razrađene. Schumpeter je poslovne cikluse: teorije, povijesti i statističke analize prikazao u djelu *"Kapitalistički procesi"* (1939) i djelu *"Kapitalizam, socijalizam i demokracija"* (1942). U *Teoriji ekonomskog razvoja*, Schumpeter je sjedinio navedene knjige te naveo kako je jedan od najvažnijih aspekata analize razlika između egzogenih i endogenih faktora ekonomskog sustava. Ova perspektiva omogućuje analizu ekonomskih pojava kroz ekonomske čimbenike i održava korisnu udaljenost između tih pojava i elemenata iz drugih sfera stvarnosti.

Joseph Alois Schumpeter ističe tri temeljna razloga važnosti izučavanja povijesti ekonomske analize. Prvi je razlog u činjenici da suvremena dostignuća ekonomske teorije u sebi uvijek sadrže tragove znanstvenih pregruća prošlosti. *"To je stoga što, bez obzira na područje, probleme i metode, s kojima se u neko određeno vrijeme radi, sadrže dostignuća i nose biljeg rada koji je izvršen u prošlosti pod sasvim različitim uvjetima"*.⁹ Znanstvena analiza u ekonomiji, prema Schumpeteru, ne napreduje pravocrtno uzlaznom linijom, kao jednoznačan proces kretanja od neznanja ka sve potpunijem znanju otkrivanjem objektivne istine. *"Ona je više neprestana borba s ostvarenjima naših vlastitih umova i umova naših prethodnika i 'napredovanje' ako uopće 'napredovanje' u cik-cak liniji, ne kao logika, već kao utjecaj novih ideja, ili opažanja, ili potreba, i to onako kako diktiraju sklonosti i temperament novih ljudi"*. Drugi je razlog po Schumpeteru inspirativan, u smislu sposobnosti ljudskog uma *"da izvuče nova nadahnuća iz izučavanja povijesti znanosti"*. Povijest istovremeno nadahnjuje i poučava, premda nekad i obeshrabruje.¹⁰ Treći i po Schumpeteru najvažniji razlog glasi: *"...najveće priznanje koje se može dati povijesti neke znanosti ili znanosti uopće, sastoji se u tome da nas ona veoma mnogo uči o načinu rada ljudskog uma"*. Osnovna je svrha opisati *"proces geneze znanstvenih ideja"* - procesa u kojem ljudski napor, da shvatimo ekonomske pojave, proizvode, poboljšavaju i ruše analitičke strukture u neprekidnom slijedu".¹¹

Kada govorimo o povijesti ekonomske misli, možemo zaključiti kako je to izuzetno zahtjevan stvaralački pothvat. No mnogi su se pisci, usprkos zahtjevnosti odlučili ipak prihvatiti taj zadatak čime su svoju pažnju usmjerili na brojna istraživanja uvjeta i čimbenike materijalnog blagostanja društva, pronalaženje metoda gospodarske efikasnosti

⁹ Schumpeter, J.; *Povijest ekonomske analize*, Informator, Zagreb, 1975., str.4

¹⁰ Medić, Đuro Š.; *Schumpeterova koncepcija povijesti ekonomske analize i moderna metodologija ekonomije*, Izvorni znanstveni rad, Ekonomski pregled, str. 940.–941.

¹¹ Ibidem., str.5

i proučavanje društvenih učinaka stanja, te karakteristika ovog procesa. Zbog navedenih razloga ne čudi ni činjenica da u različitim formama najstariji izvori ekonomske misli datiraju iz razdoblja samih začetaka ljudske pismenosti.

4. DOPRINOSI J.A. SCHUMPETERA

4.1. Poslovni ciklusi

Schumpeterovo naglašavanje poduzetnika kao aktivnoga faktora promjena u konkurencijskome gospodarstvu stvara most između mikroekonomije poduzeća i makroekonomije državne politike. Transmisijski mehanizam kojim politike oporezivanja i trošenja utječu na ekonomsko ponašanje, unutar Schumpeterovskog sustava, krajnji je učinak što ga te politike imaju na poticaje pojedinaca. Još je jednom poduzetnik u žarištu. Navodeći iskustvo gospodarstva SAD 1920-ih godina, Schumpeter postavlja pitanje jesu li porezi značajno utjecali na motiv profita i gospodarski napredak. Sjedinjene su Države 1913. uvele federalni porez na dohodak, pa je 1920-ih godina to pitanje bilo važno. Schumpeter je procijenio učinke što ih progresivni porez na dohodak ima na poduzetničku funkciju. Vjieran svom austrijskom obrazovanju, Schumpeter je uvijek obraćao pozornost procesu konkurencije, tom vrtlogu ekonomske aktivnosti koji se sastoji od odluka pojedinaca temeljenih na vladajućim ekonomskim poticajima. Zadržao je austrijski kut gledanja na makroekonomiju, naime da se ona bavi agregatima koji pak predstavljaju kolektivne ishode odluka pojedinaca. Međutim, kao što je Menger proučavao, uzročnost teče od pojedinca prema kolektivu, nikada obrnuto. Brojne institucionalne sile mogu promicati ili ometati gospodarski rast, ali je ključna, prema sudu Schumpetera, fiskalna politika vrste "ne štetiti", koja uključuje niske i/ili opadajuće stope oporezivanja. Jezikom iz vremena Reaganove administracije¹², Schumpeter je bio rani "zagovornik područja ponude".

Schumpeterov je utjecaj na teoriju gospodarskog razvitka bio uspješan, čak i među onim ekonomistima koji potpuno odbacuju tu teoriju. I među ekonomistima je, osobito onima kojima nedostaje poznavanje povijesti, izraz "poduzetnik" praktički srastao s imenom Schumpetera. Glede teorija gospodarskih promjena, Schumpeterova je analiza na sredini između Marshalla i Maxa Webera. Prema Marshalllovoj teoriji dolazi do inkrementalnih prilagođavanja promjenama preferencija i funkcija proizvodnje, a rezultat je kontinuirano poboljšavanje moralnih kvaliteta, ukusa i ekonomskih tehnika¹³. Njezin je nedostatak što nije objasnila poslovne cikluse, i Marshallov je učenik, Keynes to pokušao ispraviti. Marshallov je pristup također podrazumijevao teoriju

¹² Reaganova administracija odnosi se na djelovanje vlade bivšeg predsjednika SAD-a Ronalda Reagana

¹³ Ekelund, R.B., Hebert, R.F.; *Povijest ekonomske teorije i metode*, 3. izdanje, Mate d.o.o. Zagreb, 1997., str. 571.

jednolinijskog napretka, što Schumpeterova teorija poriče. Weberova je teorija razvila vlastiti skup moralnih imperativa, te ih iskoristila kako bi objasnila brze društvene i ekonomske prijelaze koji prekidaju duga razdoblja povijesnoga kontinuiteta. Schumpeter je, pak, postulirao kontinuiranu učestalost inovacija i valova prilagođavanja, naprosto zbog toga što su poduzetnici uvijek nazočni i snaga su promjena. Konačno, privlačnost Schumpeterove teorije gospodarskog razvitka proizlazi iz njezine jednostavnosti i snage, karakteristika koje su očite u rečenici: "Ostvarivanje novih kombinacija zovemo 'poduzetništvom'; pojedince čija je funkcija da ih ostvaruju zovemo 'poduzetnicima'".¹⁴ Pa ipak, usprkos važnosti Schumpeterova doprinosa teoriji gospodarskog razvitka, njegov dinamički pristup, i njegova vizija, koja ima u vidu cjelinu gospodarske aktivnosti, nisu uspjeli zavladatai ekonomskom analizom. Konvencionalna ekonomija još uvijek pretežno funkcionira na način intelektualne specijalizacije i podjele rada.

4.2. Schumpeter i Keynesijanizam

Keynes i Schumpeter nisu bili samo suvremenici već i suparnici koji nikako nisu imali razumijevanja za međusobna djela. Schumpeter i Keynes često se suprotstavljaju politički pa se tako Schumpeter prikazuje kao konzervativan, a Keynes kao radikalan. U govoru *Američkoj ekonomskoj udruzi* 1948. godine, Schumpeter je kazao *keynesijancima* da je Keynes zaslijepljen ideologijom stagnacije: ravnotežom koja je zahtijevala nadoknadu vladinih poticaja. Nastavio je podsjećati publiku da je srce kapitalističkog procesa upravo u beskonačnoj dinamici što je bilo suprotno Keynesovoj stagnaciji.

Za razliku od Keynesa, u Schumpeterovoj teoriji, Walrasovska ravnoteža nije adekvatna za hvatanje ključnih mehanizama ekonomskog razvoja, dakle, Schumpeter je također mislio da institucija omogućuje poduzetnika za kupnju sredstva koja je potrebna da bi za ostvarivanje svojih vizija bio dobro razvijen kapitalistički financijski sustav, uključujući raspon institucija za odobravanje kredita¹⁵. Naime, Ekonomista se može podijeliti na: onog koji je naglasio "pravu" analizu i smatra novca kao samo "veo" i onog koji je mislio da su monetarne institucije važne, te da bi novac mogao biti

¹⁴ Schumpeter, J.; *Povijest ekonomske analize*, Informator, Zagreb, 1975., str. 74.

¹⁵ Medić, Đuro Š.; *Schumpeterova koncepcija povijesti ekonomske analize i moderna metodologija ekonomije*, Izvorni znanstveni rad, Ekonomski pregled, str. 935.-938.

odvojena pokretačka snaga, te prema tome, Schumpeter je odbacio keynesijanizam. I dok je Schumpeter razmišljao o svim Keynesovim odgovorima kao o pogrešnim, bio je suosjećajan kritičar baš kao i Keynes prema njemu.

Premda su se njihove ideje međusobno razilazile u različitim aspektima kao što su priroda i svrha ekonomije, ekonomska metodologija, priroda kapitalizma, vremenske perspektive, ta dva ekonomista odavno su podložna usporednim analizama i to samo zato što je značaj obojice velik. Razlike između Schumpetera i Keynesa mnogo su dublje od ekonomskih teorema ili političkih stavova. Njih dvojica su vidjela drugačiju ekonomsku stvarnost, bavila se različitim problemima i definirala ekonomiju sasvim drugačije. Te su razlike vrlo važne za razumijevanje današnjeg gospodarskog svijeta.

4.3. Konkurencija, dinamika i rast

Schumpeter je pojedine ideje Marxa, Walrasa te njemačkog povjesničara i sociologa Maxa Webera stopio sa spoznajama svojih austrijskih prethodnika Mengera, Wiesera i svoga učitelja Böhm-Bawerka. Kao i Marx, prema kojemu je iskazivao veliko divljenje Schumpeter nije bio samo oponašatelj – posuđivao je ideje od svojih intelektualnih junaka, ali ih je stapao u nešto jedinstveno njegovo. Dijelio je Marxovo gledište da su ekonomski procesi organski i da su izvori promjena unutar ekonomskog sustava, a ne samo izvan njega. Volio je onu mješavinu sociologije i ekonomije koja je obuhvaćala teorije i Marxa i Webera. Od Walrasa je posudio pojam poduzetnika, ali je tu pasivnu figuru Walrasova sustava opće ravnoteže, Schumpeter zamijenio aktivnim faktorom gospodarskog napretka. Odras je zanimanja austrijskih ekonomista za procese neravnoteže zato što je Schumpeter poduzetnika učinio glavnim akterom koji uzrokuje neravnotežu (tj. promjene) u konkurencijskome gospodarstvu.

Razvitak je, prema Schumpeteru, dinamičan proces, remećenje ekonomskog statusa quo. Tema gospodarskog napretka nije u njegovu viđenju samo dometak glavnome sadržaju ortodoksne ekonomske teorije, već osnova za ponovno tumačenje vitalnoga procesa kojega je statistički pristup opće ravnoteže istisnuo iz glave struje ekonomske analize.¹⁶ Schumpeteru je poduzetnik ključna figura jer on je, posve jednostavno, *persona causa* gospodarskog razvitka.

¹⁶ Ekelund, R.B., Hebert, R.F.; *Povijest ekonomske teorije i metode*, 3. izdanje, Mate d.o.o. Zagreb, 1997., str., str. 567.

4.4. Poduzetnici i inovacije

Poput Mengera i Austrijanaca drugoga naraštaja, Schumpeter je opisao konkurenciju kao proces u kojemu su najvažnije poduzetnikove dinamičke inovacije. Koristio je pojam ravnoteže onako kako je Weber koristio stacionarno stanje – kao teorijsku konstrukciju, polaznu točku. Skovao je izraz za opisivanje toga ravnotežnog stanja: „kružni tok gospodarskoga života“. Njegova je glavna karakteristika da gospodarski život teče rutinski na temelju iskustava iz prošlosti; nisu vidljive sile koje bi dovodile do bilo kakve promjene statusa quo. Funkcija proizvodnje u ovom je hipotetskom sustavu nepromjenjiva, premda je moguća supstitucija faktora unutar granica znanih tehnoloških horizonata. Jedina stvarna aktivnost koja se mora obavljati u ovome stanju jest *"kombiniranje dvaju izvornih faktora proizvodnje, i ta se funkcija obavlja u svakome razdoblju, gotovo mehanički, iz njezine vlastite pobude, bez potrebe za osobnim elementom koji bi se razlikovao od (pukoga) nadgledanja"*.¹⁷ U toj umjetnoj situaciji, poduzetnik je nevažan. Nema ničega što bi on učinio, jer je ravnoteža automatska i stalna. Ali takvo stanje stvari ne vrijedi za dinamični svijet u kojemu živimo.

Schumpeter je naveo da stvarno relevantan problem nije kako kapitalizam upravlja postojećim strukturama, već kako ih stvara i razara. Nazvao je taj proces "stvaralačkim razaranjem" i tvrdio da je on bit gospodarskog razvitka¹⁸. Drugim riječima, razvitak je remećenje kruznoga toka. Zbiva se u životu industrije i trgovine, ne u potrošnji. Proces je to kojega definira izvođenje novih kombinacija u proizvodnji. Ostvaruje ga poduzetnik. Schumpeter je sveo svoju teoriju na tri elementa i para suprotnosti:

1. kružni tok (tj. tendencija prema ravnoteži) s jedne strane, nasuprot promjeni ekonomske rutine ili podataka sa druge strane
2. statika nasuprot dinamici, i
3. poduzetništvo nasuprot upravljanju.

Prvi se par sastoji od dva stvarna procesa; drugi čine dva teorijska aparata, a treći dvije posebne vrste postupanja. Schumpeterova teorija smatra da se bitna funkcija poduzetnika razlikuje od one kapitalista, zemljovlasnika, radnika, izumitelja. Prema Schumpeteru, poduzetnik može biti bilo što od toga ili sve to, ali ako jest, onda je to

¹⁷ Schumpeter, J.; *Povijest ekonomske analize*, Informator, Zagreb, 1975., str. 45.

¹⁸ Ekelund, R.B., Hebert, R.F.; *Povijest ekonomske teorije i metode*, 3. izdanje, Mate d.o.o. Zagreb, 1997., str., str. 568

koincidencijom, a ne po prirodi funkcije.¹⁹ Poduzetnička funkcija, u načelu, nije povezana posjedovanjem bogatstva, premda "slučajna činjenica posjedovanja bogatstva tvori praktičnu prednost"²⁰. Osim toga, poduzetnici ne formiraju društvenu klasu, u tehničkom smislu, premda postaju cijenjeni u kapitalističkom društvu zbog svoje sposobnosti. Schumpeter je priznavao da je poduzetnikova temeljna funkcija gotovo uvijek izmiješana s drugim funkcijama. "Čisto" je poduzetništvo teško izolirati od ostale ekonomske aktivnosti. Ali "upravljanje" ne opisuje, uistinu, razlikovnu ulogu poduzetnika. Riječima Schumpetera: "*Funkcija nadgledanja sama po sebi ne tvori nikakvu bitnu ekonomsku distinkciju*"²¹. Drugo je, međutim, funkcija donošenja odluka. U Schumpeterovoj teoriji, dinamični je poduzetnik osoba koja inovira, koja stvara "nove kombinacije" u proizvodnji.

Inoviranje je Schumpeter opisao na nekoliko načina. Najprije je dao jasan popis vrsta novih kombinacija na kojima počiva gospodarski razvitak. One obuhvaćaju sljedeće:

1. stvaranje novoga dobrog ili novoga svojstva nekoga dobra,
2. stvaranje nove metode proizvodnje,
3. otvaranje novog tržišta,
4. osvajanje novoga izvora ponude, i
5. novu organizaciju gospodarske grane (npr. stvaranje ili razaranje monopola).

Tijekom se vremena, dakako osipa snaga tih novih kombinacija kako "novo" postaje dijelom "staroga" u kružnome toku ekonomske aktivnosti. Ali to ne mijenja bit poduzetničke funkcije. Prema Schumpeteru, ljudi djeluju kao poduzetnici jedino kad uistinu ostvaruju nove kombinacije, a gube značaj poduzetnika čim su izgradili svoje poduzeće, nakon čega se smiruju te ga vode kao i drugi svoja poduzeća. Kasnije, i u još više tehničkom smislu, Schumpeter je definirao inoviranje pomoću funkcije proizvodnje za koju je rekao, "opisuje način na koji se mijenja količina proizvoda ako se mijenjaju količine faktora. Ako umjesto količina faktora mijenjamo oblik funkcije, riječ je o inoviranju"²². Međutim, promjene znanja koje rezultiraju samo smanjenjem troškova dovode jedino do novih rasporeda ponude postojećih dobara, pa ta vrsta inoviranja mora uključivati novu ili kvalitetniju robu. Schumpeter uviđa da znanje na kojemu počiva inovacija ne mora biti novo. Naprotiv, može biti postojeće znanje koje nije bilo

¹⁹ Ibid., str. 569.

²⁰ Schumpeter, J.; *Povijest ekonomske analize*, Informator, Zagreb, 1975., str. 101.

²¹ Ibid., str. 20.

²² Schumpeter, J.; *Poslovni ciklusi*, Sveučilište na Harvardu, 1939. str. 62.

korišteno. Prema Schumpeteru: U Schumpeterovoj je teoriji za uspješno inoviranje potrebna volja, ne um. Ono ovisi, prema tome, o volji za vodstvom, ne o inteligenciji, i ne bi ga trebalo miješati s izumiteljstvom.

4.5. Tržišni procesi

Rasprave o intertemporalnoj optimalnosti regulacije i srodnim joj problemima rizika i neizvjesnosti u zaključivanju dugoročnih ugovora, mogu se naći u ekonomskoj literaturi mnogo prije suvremenih radova Goldberga i drugih. Ranije je u ovome stoljeću Joseph Schumpeter karakterizirao tržišnu funkciju kao intertemporalni konkurencijski proces koji implicira izvjesne stvari glede uloge državne regulacije. Prema Schumpeteru, rizik je neizbježan i prirodan element tržišne aktivnosti. Schumpeter je razmotrio odlučujuću prirodu rizika i neizvjesnosti. Schumpeter ističe kako elementi konkurencije koji bi mogli izgledati anti-konkurencijski iz čisto statičkoga kuta gledanja (patenti i sl.) mogu biti elementi napretka u dinamičnijem konkurencijskom ambijentu ²³. Izražavajući nekoliko ograničenja glede nepovoljnih učinaka kartela, Schumpeter je karakterizirao neke statičke "monopolističke" prakse kao "prirodna" sredstva dinamičke (dugoročne) konkurencije. Ali je bilo također svjestan mogućnosti korištenja regulacijskih postupaka za potkopavanje učinaka tržišta glede blagostanja. Budući da je država jedini trajni izvor monopolske povlaštenosti, trebalo bi intenzivno ispitivati njezine regulacijske akcije.

Schumpeterov način gledanja na tržišne procese pruža jake razloge za jasno opisivanje odnosa između "statičke" i "dinamičke" konkurencije. Nedržavna se sužavanja konkurencije, promatrana u statičkom smislu, obično smatraju suboptimalnima, premda ona zapravo mogu pridonijeti reguliranju uvođenja nove tehnologije koja povećava ekonomsko blagostanje. S druge strane, državno je reguliranje krupan izvor dugoročnih ekonomskih renti, povezanih sa smanjenjima outputa i gubicima na blagostanju. Rasprava u kojoj se suprotstavljaju prirodni tržišni procesi i regulacija, u krajnjoj je liniji, rasprava o ekonomskoj efikasnosti. Schumpeter i drugi ekonomisti tvrde predugovaranje može biti prirodan odgovor na neizvjesnost i rizik intertemporalnih politika prodaja. Tržišno zaključavanje ugovora radi izbjegavanja rizika može dobiti oblike jamstava, garancija, ročnica itd. Drugi su ekonomisti skloniji smanjivanju rizika i neizvjesnosti pomoću državne regulacije. Pruža li tržište potrebni

²³ Ekelund, R.B., Hebert, R.F.; *Povijest ekonomske teorije i metode*, 3. izdanje, Mate d.o.o. Zagreb, 1997.

most između sadašnjih i budućih ponuda uz niže troškove društvu nego državne mjere usmjerene istome cilju? Ovo pitanje ostaje predmetom žestokih rasprava²⁴. Dobro bi obavljeno empirijsko proučavanje slučaja za slučajem, čini se, jedino bilo u stanju uvjerljivo potkrijepiti jedno ili drugo gledište. U odsutnosti takve potpune dokumentacije, Schumpeterova nas shvaćanja, u kombinaciji sa suvremenom teorijom regulacije, podsjećaju da puka činjenica postojanja regulacije i intertemporalnih²⁵ problema proizvodnje i potrošnje ne tvori dokaz da tržište nije uspjelo funkcionirati ispravno.

4.6. Zlatni standard

Implikaciju zlatni standard, Schumpeter je prepoznao u odnosu na monetarni standard. Naveo je kako je automatsko zlatna valuta sastavni dio laissez-faire i slobodne trgovine gospodarstva. Dakle, povezivanje razine cijena i cijenu novca nacije sa stopama novca i razinom cijena svih drugih naroda koji su "na zlatu". Naime, Schumpeter navodi da je to vrlo osjetljivo za državnu potrošnju, pa čak i na stavove ili pravila koje ne uključuju izdatke izravno, na primjer, za vanjske politike, prema određenim pravilima oporezivanja i, općenito, sve one politike koje krše princip (klasičnog) liberalizma. Stoga je to razlog zašto je zlato toliko nepopularno sada i zašto je toliko popularno u buržoasko doba. Ta je značka jamstvo građanske slobode - slobode ne samo iz građanskog interesa, ali slobode u buržoazijskom smislu. S tog se stajališta čovjek može sasvim racionalno boriti za nju, čak i ako je u potpunosti uvjeren u valjanost svega što je ikada bila nametnuta na ekonomskim osnovama. Sa stajališta *etatisme*²⁶ i planiranja, čovjek ne može manje racionalno odrediti, čak i ako je potpuno uvjeren u istinitost svega što je ikada je pozvao na ekonomskim osnovama²⁷.

4.7. Konjuktorni ciklusi

Klasičan konjuktorni ciklus, sa smjenom različitih faza, na svoj način prisutan je i danas. Pred ekonomsku i financijsku politiku koja je pri tome monetarno kreditna

²⁴ Ekelund, R.B., Hebert, R.F.; *Povijest ekonomske teorije i metode*, 3. izdanje, Mate d.o.o. Zagreb, 1997., str.651.

²⁵ Intertemporalno - dostave robe na tržište u trenutku kada za njom postoji stvarna potražnja; posredovanje u vremenu

²⁶ Etatisme - prava vjera u metafizičku silu. Opći izraz za različita uvjerenja u kojima ljudi pretpostavljaju da postoji 'nešto' ' između neba i zemlje ", bez jasnog uma i bez potrebe posebna religija zadržati.

²⁷ Schumpeter, J.; *Povijest ekonomske analize*, Informator, Zagreb, 1995., str. 105.

postavljaju se dva osnovna problema: prvi problem je vezan uz stabilnost cijena, inflaciju i deflaciju, a drugi je problem uravnoteženog, kontinuiranog privrednog razvoja i ekspanzije. Ta su dva problema međusobno povezana i dominiraju te snažno utječu na formiranje monetarno kreditne politike.

Mnogi ekonomisti, zajedno sa Schumpeterom dijele interes za to kako obrazložiti konjunkturalne cikluse u povijesti ekonomije, gdje se ističe Ludwig von Mises i Friedrich August von Hayek. Hayek nastoji pratiti Schumpeterove puteve, te analiza koju on primjenjuje polazi od jedne privrede koja je u stanju mirovanja i shvaća ciklus kao prijelaz ka jednoj novoj ravnoteži izazvanoj poremećajem, prema čemu možemo zaključiti da se ne odvaja od Schumpetera. Hayek, naime, iznosi samo dva tipa uzroka. Prvi uzrok je promjena preferencija aktera – povećanje ili smanjenje stope vremenske preferencije, a sa tim i smanjivanja ili povećavanje bruto štednje. Prema Hayeku, promjena dobrovoljne štednje utječe na više ili manje gladak prijelaz na novu dugoročnu ravnotežu. Dok se drugi tip odnosi na promjenu izbora tehnike kod proizvođača koji minimiziraju troškove, promjene koju izaziva monetarna politika: ako bankarski sistem odredi novčanu kamatnu stopu ispod ravnotežne kamatne stope (shvaćene u tom smislu teorije granične produktivnosti), to onda znači poticaj za proizvođače da se orijentiraju na duže "proizvodne puteve". Kao i kod Schumpetera vidimo da dolazi do ekspanzije proizvodnih kredita, odnosno do porasta cijena proizvodnih čimbenika, koje na ovaj način stoje čvrsto ugrađene u sustave proizvodnje koji su više udaljeni od potrošnje. Na vladama je da podižu aktivnost, proizvodnju te da stimulira potražnju i trošenje radi održavanja stabilne ekonomske aktivnosti. Smanjivanje proizvodnje potrošnih dobara (prisilna štednja), ipak vodi nakon kraćeg ili dužeg vremena čime poraste cijena potrošnih dobara, a time i povećanju rentabilnosti područja koja su bliska potrošnji. Ovo ipak pokazuje da je putanja produžavanja okolišnih proizvodnih puteva kojom se prvobitno išlo - bila pogrešna i da je povezana sa defektnom alokacijom resursa. Hayekov pokušaj razjašnjenja važi za normalan konjunkturalni ciklus. Dok Schumpeter pri propulziji inovativnih impulsa centralnu ulogu pripisuje bankarskom sistemu, Hayek u njemu vidi uzrok svih zala: njegove diskrecijske odluke u domenu politike kamatnih stopa proizvode skokove i potonuća do kojih navodno ne bi moglo da dođe u jednoj privredi koja bi bila zasnovana na trampu (tj.

nenovčanoj, naturalnoj privredi). Schumpeter nije ništa zadržao od Hayekove teorije i to je u privatnoj korespondenciji dao na znanje njenom najoštrijem kritičaru Pieru Sraffi²⁸.

Iako se danas dosta toga promijenilo u funkcioniranju kamata i potrošnje, gore izneseno sugerira nam da bi bilo u redu zadržati neke ekonomske mudrosti naših prethodnika.

4.8. Model endogenog rasta

Konačno valja ukazati na jednu važnu granu takozvane „nove“ ili „endogene“ teorije rasta. Dok su u prvim prilogima na ovu temu, u drugoj polovini osamdesetih godina prošlog stoljeća, bili pretresani samo pozitivni eksterni efekti akumulacije kapitala - posebno oni koji se odnose na ljudski kapital - koji djeluju nasuprot tendenciji pada profitne stope, početkom devedesetih godina došlo je do formuliranja i negativnih eksternalija u okviru tzv. schumpeterijanskog modela. U ovim modelima je Schumpeterova „herojska poduzetnička ličnost“ tek marginalna. Pažnja se prije svega usredotočuje na nova proizvodna sredstva i nove proizvode koje stvaraju istraživačka i razvojna odjeljenja. Schumpeter je, kao i drugi sljedbenici tog modela, smatrao kako istraživanje i razvoj donose gospodarski rast i dodatni profit. Dobitnici se u inovativnom procesu sučeljavaju sa gubitnicima i postavlja se pitanje optimalne društvene stope inoviranja. Na taj način svi oni koji postanu inovativni imaju veću mogućnost za osvajanje tržišta. Modeli koji se zasnivaju na istraživanju i razvitku doprinose otvorenosti gospodarstva. Možemo zaključiti da se privlačna snaga našeg vrhovnog uma nije iscrpila.²⁹

²⁸ Kurz, D. Heinz; *Joseph Alois Schumpeter - politički ekonomista između Marxa i Walrasa*, Originalni znanstveni rad, *Economic Annals* no.169., April 2006. June

²⁹ Tomljanović, M. ; *Ulaganje u istraživanje i razvoj – čimbenik gospodarskog rasta Republike Hrvatske*, Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, Vol.15 No.1

5. SCHUMPETEROVO VIĐENJE EKONOMIJE

5.1. Ekonomija informacija

Schumpeterovo rano vrsno djelo Teorija ekonomskog razvoja (1911.) raskinulo je s tradicionalnom statičkom analizom svojega vremena naglašavajući važnost poduzetnika i inovatora, osobe koja uvodi "nove kombinacije" u obliku novih proizvoda ili metoda organizacije. Inovacije rezultiraju privremenom abnormalnom inovacijskom dobiti koju s vremenom smanjuju imitatori. Kao zakleti romantičar Schumpeter je u poduzetniku vidio heroja kapitalizma, osobu "nadmoćnih kvaliteta uma i volje" motiviranog željom za osvajanjem i srećom koju pruža stvaranje. Njegova vizija kapitalizma kao dinamičkog procesa nadahnula je novu generaciju teoretičara rasta, kao što je Paul Romer sa Stanforda, koji su razvili schumpeterovsku teoriju poticane inovacije ne bi li nadopunili tradicionalniju neoklasičnu teoriju rasta. Suvremena tumačenja schumpeterovske vizije naglašava posebne ekonomske probleme uključene u ekonomiju informacija. „*Informacija je suštinski drukčije dobro od normalnih dobara. S obzirom na to da je informaciju skupo proizvesti, ali jeftino ponovo proizvesti, na tržištima informacija javljaju se teški neuspjesi tržišta* „, (Schumpeter, Joseph, *Povijest ekonomske analize*, 1954.)

Kao primjer Schumpeter u svojoj knjizi *Povijest ekonomske analize* navodi proizvodnju softverskog programa, kao što je Windows XP. Za razvoj ovog programa bilo je potrebno nekoliko godina i Microsoft je potrošio preko 1 milijarde dolara. S druge strane, možete kupiti ilegalnu piratsku kopiju za 5 dolara. Ista pojava javlja se u izdavaštvu, farmaceutskoj i zabavnoj industriji te drugim područjima u kojima se dobra uvelike sastoje od informacija. U svakom od ovih područja istraživanje i razvoj proizvoda može biti mukotrpan proces koji traje godinama, no jednom kad je rad zapisan na papiru, računalu ili čvrstom disku, druga ga osoba može zapravo reproducirati i rabiti druga osoba. Nemogućnost poduzeća da osvoji ukupnu novčanu vrijednost svojih izuma naziva se neprisvojivost (Inappropriability). Analize pojedinih slučajeva pokazale su da je društveni povrat od izuma (vrijednost izuma za sve potrošače i proizvođače) mnogostruko veći od prisvojivog povrata za izumitelja (novčana vrijednost izuma za izumitelja). Informacije je skupo proizvesti, ali ih je jeftino reproducirati. Očekivali bismo da će privatna ulaganja u istraživanje i razvoj biti utoliko manja koliko su nagrade za izume manje prisvojive, s najznačajnijim

umanjenjem ulaganja u temeljna istraživanja. Neprisvojivost i visoki društveni povrati za istraživanje doveli su do toga da većina država subvencionira istraživanja u zdravstvu i znanosti te da obećava posebne poticaje za kreativne aktivnosti .

5.2. Prava na intelektualno vlasništvo

Države su odavno spoznale da kreativne aktivnosti trebaju posebnu podršku jer su nagrade za proizvodnju vrijedne informacije umanjene imitiranjem. Stoga američki Ustav ovlašćuje Kongres da "podupire napredak znanosti i korisnih umijeća osiguravajući, na ograničeno vrijeme, autorima i izumiteljima ekskluzivno pravo na njihova djela i otkrića.³⁰" Stoga posebni zakoni, kojima se uređuju patenti, autorska prava, poslovne i trgovačke tajne te elektronički mediji, stvaraju prava na intelektualno vlasništvo. Svrha prava jest vlasniku ili autoru. Najstarija vrsta prava na intelektualno vlasništvo bio je patent pomoću kojega američka vlada stvara monopol nad "novim, neočitim i korisnim" izumom na ograničeno vremensko razdoblje, koje trenutno iznosi 20 godina. Slično tome, zakoni o autorskim pravima pružaju zakonsku zaštitu od neautoriziranog umnožavanja originalnih radova na različitim medijima kao što je tekst, glazba, video, programska podrška, umjetnost i informacijska dobra.

Zašto bi država zapravo poticala monopole? Patenti i autorska prava zapravo stvaraju vlasnička prava na knjige, glazbu i ideje. Stvarajući vlasnička prava, države potiču umjetnike i izumitelje na ulaganje vremena, truda i novca u kreativne procese. Drugim riječima, dopuštajući izumiteljima da imaju monopol nad svojim intelektualnim vlasništvom, država povećava stupanj prisvojivosti i pomoću toga povećava potiče ljude da izumljuju korisne nove proizvode, pišu knjige, skladaju pjesme i izrađuju programsku podršku. Patent također zahtjeva objavljivanje tehnoloških detalja o izumu, što potiče daljnje izume i imitacije. Primjeri uspješnih patenata uključuju one za „gin“ od pamuka ³¹, telefon, uređaje Xerox i mnoge najprodavanije farmaceutske lijekove.

³⁰ Samuelson, P.A, D. Nordhaus, W.; *Ekonomija*, Zagreb, MATE, 2011., str 195.

³¹ Gin je ovdje kratica za eng.engine – motor, naprava koja je služila za obradu pamuka

5.3. Schumpeterijanska hipoteza

Upravo to viđenje navelo je Josepha Schumpetera da izloži svoju hipotezu koja podržava monopole:

"Suvremeni standard života masa razvio se tijekom razdoblja relativno nesputanog „krupnog biznisa“. Popišemo li stavke koje ulaze u proračun suvremenog radnika i promotrimo li kretanje njihovih cijena od 1899. naovamo, neizbježno će nas se dojmiti mjera napretka koje, čini se, imajući na umu i spektakularna poboljšanja u kvaliteti, bio veći, a ne manji nego ikada ranije. A to i nije sve. Čim (...) istražimo pojedinačne stavke u kojima je napredak bio najočigledniji, trag nas neće voditi do vrata onih poduzeća koja djeluju pod uvjetima prilično slobodne konkurencije, nego upravo do vrata velikih koncerna (kojima treba, kao u slučaju proizvodnje poljoprivrednih strojeva, također pripisati dobar dio napretka u sektoru savršene konkurencije) te nam iskrsava šokantna slutnja da su možda krupna poduzeća prije bila ta koja su stvarala taj životni standard, a ne da su ga održavala niskim."³²

U kojoj mjeri Schumpeterova hipoteza preživjela preispitivanja od strane znanstvenika? Činjenice su mnogo složenije od toga kako ih ta jednostavna hipoteza predstavlja. Kao prvo, možda je ovo gledište više vrijedilo prije jednog stoljeća, kada su velika poduzeća bila sićušna prema današnjim standardima i kad je većina poduzeća vrlo teško mogla prikupiti kapital za podupiranje svojih inovacija. Osim toga, zasigurno je istina da prodavaonica mješovite robe u našem susjedstvu danas malo ulaže u istraživanje i razvoj. Ipak, pomnija analiza ukazuje na to da pojedinci i mala poduzeća igraju sve važniju ulogu u inovacijskom procesu.³³

5.4. Standardno mjerilo napretka

Slijedeći svoju koncepciju ekonomike, Schumpeter ističe: "Razvitak analitičkog rada, koliko god bio remećen interesima i stavovima zainteresiranih grupa, pokazuje karakterističnu osobinu koja je potpuno odsutna u povijesnom razvoju ekonomske misli

³² Schumpeter, J.; *Capitalism, Socialism, and Democracy*, Beograd, 1960., str. 81.

³³ Tomljanović, M.; *Ulaganje u istraživanje i razvoj – čimbenik gospodarskog rasta Republike Hrvatske*, Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, Vol.15 No.1

kao i povijesnom slijedu sistema političke ekonomije.” Navedena karakteristična osobina, prema Schumpeteru, jest mogućnost objektivnog utvrđivanja znanstvenog napretka u tehnici analize raznih ekonomskih problema, kao što je, recimo problem konkurentskih cijena. U tom slučaju, smatra Schumpeter, možemo govoriti o znanstvenom napretku u ekonomici u vremenu od J. S. Milla do P. Samuelsona, u “istom smislu u kojem možemo govoriti da postoji tehnološki napredak u vađenju zubi između vremena J. S. Milla i našeg vlastitog”. Nadalje, sve to pokazuje da je Schumpeter napredak ekonomske znanosti razumijevao kao usavršavanje i akumulaciju znanja, odnosno analitičkih tehnika - unutar jedne škole koju je preferirao, a ne, recimo - kako to čini Thomas Kuhn - kao smjenjivanje paradigmi koje sadrže ne samo pojmove i teorije, tehnike analize, itd., već i ono što Schumpeter naziva “vizija stvarnosti”.

Mjerilo napretka u političkoj ekonomiji i ekonomici - može biti, recimo, spoznajna valjanost, odnosno istinitost neke teorije u smislu slaganja njenih sudova s ekonomskom realnošću. Naime, mjesto nekog sklopa ekonomske misli u povijesnom nizu zbivanja uvijek se razlikovalo i razlikovat će se prema vrijednosnim sudovima suca, jer se oni ne mogu isključiti iz procesa vrednovanja. Prema tome Medić navodi da *„problem nastaje kada se jedan vrijednosni sud, jedna koncepcija, jedan parcijalni pristup itd., nameće fizičkom silom ili sofisticiranim metodama okupacije i onesposobljavanja svijesti i , u tom kontekstu, prikazuju kao jedino mogući i spoznajno valjani pristup, potiskujući sve ostale pristupe.“*³⁴

Kada je u pitanju standardno mjerilo razvoja Schumpeter nije izbjegao subjektivnost u izboru standardnog mjerila, odnosno kriterija vrednovanja. Naime, u procjeni rasta i napretka ekonomskog znanja Schumpeter se služi originalnom metodom i usporedbom nekog autora, njegovih tehnika analize, njegovih teorija itd. s tzv. klasičnom situacijom te usporedbom raznih klasičnih situacija u kretanju ekonomije kao znanosti. Klasična situacija u kretanju znanosti jest ono stanje znanosti koje T. Kuhn i njegovi sljedbenici, poslije, tj. od 1962., označuju terminom paradigma, poslije koje slijedi tzv. uobičajeno (“normalno”) stanje znanosti unutar te paradigme. “*Nakon razdoblja bujanja i ukrštanja analitičkog napretka nastupa razdoblje sistematizacije i zatvaranja dotadašnjih rezultata u cjelovit i široko prihvaćen sistem. Takvo stanje zrelosti Schumpeter naziva klasičnom situacijom, koju obično karakterizira neko*

³⁴ Medić, Đuro Š.; *Schumpeterova koncepcija povijesti ekonomske analize i moderna metodologija ekonomije*, Izvorni znanstveni rad, Ekonomski pregled, str. 16

*standardno djelo. Schumpeter prati analitički napredak po pojedinim autorima, ali njegov sistematski presjek daje kroz pregled takvih klasičnih situacija*³⁵.”

Neki autori ili škole i njihove tehnike analize uspoređuju se sa standardnim djelom i procjenjuje se njihovo mjesto, njihov doprinos u kretanju ka znanjima i tehnikama analize koja su formulirana u klasičnoj situaciji i njezinom standardnom djelu. Prednost je te metode - kako ističe Z. Baletić (1997.) - u tome što omogućuje cjelovit uvid u neke karakteristične točke razvitka ekonomije.

Kod klasičkog razvoja ekonomije Schumpeter se dotiče i Keynesa koji je, prema Schumpeteru, imao viziju ostarjelog kapitalističkog sustava u Engleskoj. Engleski kapitalizam bio je u krizi i stagnaciji. Keynes je imao viziju da se iz takvog stanja može i mora izići većim stupnjem korištenja postojećih kapaciteta i mjerama ekonomske politike, tj. regulacijom globalne efektivne potražnje koja stimulira povećanje ponude i vodi ka formiranju kratkoročne ravnoteže u uvjetima nepotpune zaposlenosti. Keynes je u tome vidio mogućnost daljnjeg razvoja. Schumpeter je ipak procjenjuje da je Keynes opisao zatvoren i statički model privrede koji se sastoji od pet endogenih varijabli (narodni dohodak, zaposlenost, potrošnja, investicije i kamatna stopa) i novca koji je egzogena varijabla, jer se nalazi pod kontrolom države. Schumpeter očito, brani prethodno neoklasičnu poziciju i njezinim vizijama i stavovima pokušava interpretirati i procijeniti drugu paradigmu, odnosno novu klasičnu situaciju. Dakle, zbog toga Schumpeter dolazi do dvojbenih, pogrešnih i nepovoljnih ocjena Keynesa kojeg uspoređuje s Ricardom, smatrajući da obojica predstavljaju zastranjivanje od glavnog smjera kretanja ekonomske analize. Time Keynes je, navodi Schumpeter, bio ravan Ricardu i po tome što je njegovo istraživanje izrazit primjer onoga što smo ranije nazvali „ricardovskom manom“, naime običaja da težak teret praktičnih zaključaka natovari na oskudno temeljno načelo koje tome nije doraslo, ali koje se u svojoj jednostavnosti nije činilo samo privlačnim već i uvjerljivim.” Nadalje, Schumpeter ovdje slijedi interpretaciju Keynesa koju je profesor John Hicks izložio u članku “*Mr. Keynes and the ‘Classics’*” (Econometrica, April, 1937.). Schumpeter dalje tvrdi da će „u povijesti ekonomske misli važnije mjesto zadržati Keynesove preporuke za ekonomsku politiku, nego njegov analitički doprinos. Takva bi ocjena mogla biti uvjerljiva, da Keynes nije, nasuprot, walrasovskoj tradiciji, teorijski obrazložio potrebu

³⁵ Baletić, Z.; *Schumpeterova povijest ekonomske analize*, Ekonomiste, br.2., 1997. str. 257.

ekonomske politike i sam dao važan doprinos razradi teorije ekonomske politike, što je Schumpeter olako izgubio iz vida.”³⁶

5.5. Teorijska makroekonomija

Schumpeter stupa na pozornicu na sasvim vidljiv način svojim dijelom *Suština i osnovni sadržaj teorijske makroekonomije* (njem. *Nationaloekonomie*) koje obuhvaća više od 650 strana. Djelo mu brzo donosi popularnost u brzom usponu na ljestvici ekonomije njemačkog govornog područja. Oslanjajući se posebno na Jevonsa i Walrasa, Schumpeter zagovara jedan profil makroekonomije (*Nationaloekonomie*) koji bi se oslanjao na tzv. egzaktnu nauku koje se zalaže za upotrebu matematike pri istraživanju i predstavljanju svestranih ekonomskih međuzavisnosti: budući da su, kako kaže, pojmovi političke ekonomije kvantitativni, „naša“ nauka je matematička disciplina. Njezini rezultati imaju karakter jednakosti.“ Važno je primijetiti da se on u *Suštini i osnovnom sadržaju* u vezi sa primjenom matematike ne drži svojih prednosti, što u opsegu rada (zbog toga što matematičke rezultate detaljno tumači) doprinosi u nipošto zanemarivoj mjeri. Već u mladim godinama prikazuje „vrhovni um“ koncept jednog velikog plana koji za cilj nema ništa manje nego da revolucionira struku. Već za vrijeme svog studiranja u Beču počinje se zanimati za matematičku ekonomsku teoriju i, pod utjecajem Jevonsove *Teorije političke ekonomije*, stječe uvjerenje da ekonomska teorija putem primjene matematike može postati egzaktna nauka. Za makroekonomiste (*Nationaloekonomen*)“, dodaje Schumpeter, „suština narodne privrede je irelevantna. Mi trebamo gledati na ono što hoćemo postići - a to je u ovom slučaju formiranje cijena - i samo ono navoditi što je za postizanje našeg cilja bezuvjetno potrebno“. Shvaćanje prema kome teorijske pretpostavke ne moraju imati nikakve veze sa svijetom koji treba objasniti - bilo je ponavljano i s pravom kritizirano. Neprihvatljiv je kao putokaz, čak i po Schumpeteru, i cilj kome teži teorija.³⁷

Nasuprot Schumpeterovom shvaćanju, nije očigledno da je Walrasova teorija posebno štedljiva u pogledu danih nezavisnih podataka. U djelu *Suština i osnovni sadržaj* Schumpeter zastupa jednu „vrstu Monroevljeve doktrine“: ekonomska teorija nema nikakve veze sa metafizikom i, kaže se, mora se razlikovati od drugih društveno-ekonomskih nauka, ali i od filozofije.

³⁶ Baletić, Z.; *Schumpeterova povijest ekonomske analize*, Ekonomiste, br.2., 1997. str. 265.

³⁷ Isto

Druge društvene znanosti, „*imaju malo toga ili ništa da nam daju*“. U interesu jasnoće imperativno je da se njihova ništavnost naglasi i da se taj balast zbaci sa palube³⁸. Schumpeter je ekonomsku teoriju eksplicitno gurnuo u blizinu prirodnih nauka i jako daleko od humanističkih nauka: po svojoj metodološkoj i spoznajno-teorijskoj suštini bila bi ekonomija prirodna znanost, a njene teorije bile bi „prirodni zakoni“. Schumpeter je smatrao da teorija Leona Walrasa dozvoljava analizu sveopće međuzavisnosti i da je nezamjenjiva za razumijevanje ekonomskih povezanosti. Poznato je da se Walras zadovoljavao prebrojavanjem nepoznatih, s jedne, i jednakosti, s druge strane, i da je u slučaju jednakosti ovih dvaju brojeva bio uvjeren da time tako razvijeni model automatski posjeduje ekonomski smisljeno rješenje. Ono u apstraktnoj formi preslikava odnose u realnoj privredi. Metoda prebrojavanja ne može, međutim, zamijeniti dokaz egzistencije, i čak kad bi rješenje trebalo da postoji, ono nije ekonomski smisljeno. Konkretno, Schumpeter ne uviđa da ravnoteža može da se izrazi samo pomoću nejednakosti i da nema nikakvog osnova za pretpostavku da će tržišta proizvodnih usluga biti očišćena pri bilo kakvoj inicijalnoj raspoloživosti proizvodnih činilaca. Njemu također izmiče da se u općem slučaju, za proizvoljno dano osiguranje kapitalnim dobrima, ne može odrediti jedna jedinstvena stopa prinosa na kapital. Walras je zastupao ovo shvaćanje u prva tri izdanja svojih *Elementa* i od njega je odstupio tek u četvrtom izdanju. Njegova teorija se prema tome nije pokazala, kako se prvobitno mislilo, kao teorija dugog roka nego se ispostavila kao teorija kratkog roka.

5.6. Povijesne epohe dogmi i metoda

Poziv Maxa Webera da se na okruglu 30-godišnjicu *Osnova socijalne ekonomije*, knjige koja je izašla 1914. godine, da prilog na temu povijesti makroekonomije (nacionalne ekonomije - *Nationaloekonomik*) - bio je izraz znatnog priznanja koje je novonaseljeni naučnik iz Graza bio stekao tokom malog broja godina u udruženju društvenih djelatnika na njemačkom govornom području. Ovdje se konačno radilo ništa više i ništa manje nego o procjeni aktualnog stanja istraživanja na različitim poljima unutar discipline. Schumpeterova „*Povijesne epohe dogmi i metoda*“, opširan pogled na nešto preko sto stranica, predstavlja začetak njegove kasnije *Povijesti ekonomske analize* i nastavlja jednu hvale vrijednu austrijsku tradiciju: održavanje

³⁸ Medić, Đuro Š.; *Schumpeterova koncepcija povijesti ekonomske analize i moderna metodologija ekonomije*, Izvorni znanstveni rad, Ekonomski pregled, 51 (9-10), 928-953., 2000.

interesa za povijest i razvitak struke. Rad koji je prezentirao Schumpeter, bio je upečatljiv, takav da je i sam predstavljao spomenik prilika, a bio je osobito nadahnut sa dva izvora - Boehm-Bawerkovom Povijesti i teorijom kamate i Marxovim Teorijama o višku vrijednosti koje je priredio Karl Kautsky. Schumpeter počinje sa jednim razjašnjavanjem „razvoja socijalne ekonomije do nivoa nauke“. Luk se razapinje od same antike, preko skolastičke književnosti, sve do merkantilističke literature. A onda se okreće „otkriću privrednog kružnog toka“.

Ovdje je Schumpeter potpuno pod utjecajem Marxa. Primjera radi, on o Williamu Petty-ju piše da je /na neki način/ pokušao da „teorijski pronikne materijal i da ga protumači..., kako se to jedva ikome kasnije svrsishodno dogodilo“. Poznato je da je Marx označio Petty-ja kao istinskog osnivača političke ekonomije. Bez pozivanja na Marxa, Schumpeter koristi izraz „vulgarna ekonomija“ da bi kvalificirao neke merkantiliste. Slično Marxu, on Francois Quesney-a označava kao jednog od „najvećih i najoriginalnijih mislilaca na našem polju“ i daje obrazloženje koje i samo podsjeća na Marxov izbor riječi: zahvaljujući razvijanju kružnog toka u *Tableau economique* pošlo je, kako kaže, Quesney-u i fiziokratima za rukom da obuhvate cijeli privredni „životni proces“ i „da bace pogled u unutrašnjost sveukupnog toka dobara i na postupak stalnog obnavljanja“³⁹. U ne baš jasnom odjeljku Schumpetera na iznenađujući način obrađuje, pored Turgota, i Adama Smitha i o njemu piše: „*To je bio čovjek velikih sinteza i ravnomjerne prezentacije, ne velikih novih ideja. Na ugaženim putevima i sa raspoloživim materijalom stvarao je ovaj kristalno jasni duh veličanstveno životno djelo*“. A nekoliko redova kasnije on kaže: „*Danas se ne možemo prevariti kad je riječ o duhovnim dimenzijama Smitha, mi odveć jasno raspoznajemo postolje i bistu*“. ⁴⁰

Schumpeterov sud o nedostajućoj originalnosti Smitha nalazi tu i tamo zastupnike i danas. Sud je neodrživ, kao što u međuvremenu pokazuje mjerodavno istraživanje. U dijelu o klasičnim sistemima i njegovim izdancima vidljiv je utjecaj Marxovih Teorija o višku vrijednosti na svakoj strani - fizički opipljiv. Za razliku od značenja koje je popularno u anglosaksonskom svijetu i koje zastupa i Alfred Marshall, pri kome se pod klasicima podrazumijevaju manje-više primitivniji prethodnici

³⁹ Kurz, D. Heinz; *Joseph Alois Schumpeter - politički ekonomista između Marxa i Walrasa*, Originalni znanstveni rad, Economic Annals no.169., April 2006. June

⁴⁰ Kurz, D. Heinz; *Joseph Alois Schumpeter - politički ekonomista između Marxa i Walrasa*, Originalni znanstveni rad, Economic Annals no.169., April 2006. June

(marginalističke) teorije ponude i potražnje, Schumpeter insistira da je njihov doprinos samostalan i da ne može da se utopi u kasnije teorije: klasičnu i Marshallovu teoriju vezuje samo „prilično tanka nit“ . Navodi da vrhunac klasike predstavljaju Principi Davida Ricarda, pri čemu je Ricardo Smithov najznačajniji sljedbenik i, u uspoređenju sa Smithom, značajniji ekonomist zbog „relativne površnosti“ ovog potonjeg. Kod Marxa se da pročitati nešto slično. Schumpeter potom koristi priliku da se ustremi na Smitha kad piše: „*Postoji jedan pažnje vrijedan tip naučnika koji nalikuje onom tipu vojskovođe kome je jedina briga i najviša slava da nikad ne bude poražen. Ali u tu grupu ne spadaju najbolji*“. Naš „vrhovni um“ još ne nazire Keynesa i one nelagode koje je on dodao, Schumpeter prebacuje Ricardu analitičku uskost i nasuprot njemu hvali Marxa „*koji je generalno htio da obuhvati život i rast društvenog bića*“ i, slično Smithu, radio na razvijanju jedne „univerzalne društvene nauke (sozialen Universalwissenschaft)“ . On je generalno fasciniran marksističkom teorijom. Marx, smatra Schumpeter, „*nije imao samo originalnost, nego inače naučni talenat najvišeg reda*“.

U vrijeme kad se pojavio njegovo djelo Kapital, nije bilo nikoga koji bi s njim mogao da se mjeri, niti po moći niti po teorijskom znanju“, te je tako po njemu Marx „postao učitelj mnogih ne socijalista“. On Marxa također štiti od tumačenja da se kod radne teorije vrijednosti radi o jednom etičkom postulatu. Iako ga ne imenuje, Schumpeter odbacuje Boehm-Bawerkove napade na Marxa nakon što je Engels posthumno uredio izdanje trećeg toma Kapitala. „Protuvrijednost“ između dva toma - između radne teorije vrijednosti u prvom i teorije cijene proizvodnje u trećem - na kojoj je insistirao Boehm-Bawerk - ne postoji ni subjektivno, ni objektivno. U zaključku se Schumpeter bavio povijesnom školom i teorijom granične korisnosti. Kao već i u Suštini i osnovnom sadržaju, Schumpeterov sud o povijesti je odmjeran. On mu priznaje da je, sa cjelokupnim uvidom u činjenički materijal, u ekonomiju uveo pojam evolucije i da je upozorio na dinamički element u privređivanju. Ranije mnogo hvaljenoj „matematičkoj ekonomiji“ on posvećuje začuđujuće malo prostora. Dok ju je u *Suštini i osnovnom sadržaju* prekomjerno hvalio kao vjesnika nade, sada Schumpeter navodi jednu uočljivu rezervu. Po njemu je njeno područje primjene „ograničeno i njeni učinci samo na pojedinim točkama nadilaze korektnije i preciznije predstavljanje“, tako da se bez rizika može raspravljati o pitanju svrhe i da li se danas isplati jednom ekonomisti da izučava ovaj posebni aparat ako se prije svega radi o upoznavanju sa teorijskim rezultatima.

Na zaključnim stranama Schumpetera između ostalog tvrdi da je Alfred Marshall „naročito preuzeo cjelokupno Walrasovo učenje. On ovako sagledava razliku između klasike i teorije granične korisnosti. Dok se klasika bavi „krupnim objektivnim činjenicama i tendencijama“, teorija granične korisnosti istražuje pojedinosti „osnovnih činjenica privređivanja“. Po njemu je druga suštinska razlika u „odricanju od elementa količine rada kao regulatora i mjerila vrijednosti dobara i u postavljanju i provođenju stanovišta upotrebne vrijednosti“ u teoriji granične korisnosti. U svjetlosti ove karakterizacije moguće je prisjetiti se slijedećeg paradoksa koji je ipak samo prividan. Često se previđa, a to se desilo i Schumpeteru, da su vodeći teoretičari granične korisnosti - od Jevonsa do Boehm-Bawerka i od J. B. Clarka do P. H. Wichesteda - zastupali stavove da su u ravnoteži relativne cijene dobara jednake relativnim količinama rada utrošenog u njihovoj proizvodnji. Poznato je da su Ricardo (i Marx) dozvoljavali takvo gledište samo u manje interesantnim specijalnim slučajevima.

6. POGLED NA SCHUMPETEROVE DOPRINOSE

Slijedeći pozitivizam i empirizam kao metodološke i filozofske osnove u ekonomiji, Schumpeter izdvaja i međusobno odvaja pozitivne i normativne teorije. Pri tome naglašava da je za povijest ekonomije bitno pratiti razvoj pozitivne ekonomije i razne tehnike ekonomskih analiza. Smatra da se upravo te analize mogu razvijati objektivno dok s normativnim teorijama to nije slučaj.

Što se tiče moderne metodologije ekonomije, Schumpeter i njegova knjiga *“Teorije ekonomskog razvoja”* značajno su utjecali na mnoge kasnije povjesničare ekonomske misli koji su se koristili Schumpeterovim idejama i ocjenama u pisanju udžbenika iz ove znanstvene discipline. Naime, taj je utjecaj najizrazitiji kod povjesničara koji dolaze iz neoklasične škole koji slijedeći Schumpetera povijest ekonomije percipiraju i pišu kao povijest neoklasične škole i njezine ekonomske analize. Dakle oni obraćaju najveću pažnju i daju najviše prostora upravo neoklasičnoj školi. Ostalim teoretičarima i školama mišljenja nastalima prije neoklasike, poslije marginalističke revolucije ili koje se razvijaju u istom povijesnom vremenu, neki moderni sljedbenici Schumpetera posvećuju relativno malo pažnje i malo prostora, tretirajući ih kao “stepenice” koje vode prema neoklasičnoj školi ili kao alternativne pristupe koji odstupaju od neoklasične škole, odnosno od *mainstream of economics*, kako neoklasičari sami sebe vole nazivati. Stoga, u modernoj filozofiji i metodologiji ekonomije Schumpeterov utjecaj mnogo je manji nego u povijesti ekonomske misli⁴¹. Njegove metodološke koncepcije o “klasičnoj situaciji” u povijesti ekonomske misli, zatim ideja o “viziji ekonomije” itd., nisu detaljnije razvijane u modernoj filozofiji i metodologiji ekonomije.

Nadalje, u tim se disciplinama spomenuti Schumpeterovi termini pojavljuju pod drugim nazivima i s nešto drugačijim sadržajima. Međutim, spomenute Schumpeterove ideje i koncepcije mogu se usporediti s nekim koncepcijama koje razvijaju T. Kuhn, I. Lakatos i drugi znanstvenici koji se bave filozofijom i metodologijom znanosti.

Nakon pojave paradigmatškog (uzornog) objašnjenja slijedi faza tzv. normalne znanosti (kretanje znanstvenog mišljenja unutar prihvaćenog paradigmatškog objašnjenja), zatim faza anomalija, kriza, te zatim znanstvena revolucija iz koje nastaju

⁴¹ Medić, Đuro Š.; *Schumpeterova koncepcija povijesti ekonomske analize i moderna metodologija ekonomije*, Izvorni znanstveni rad, Ekonomski pregled, 51 (9-10), 928-953., 2000.

nove paradigme koje zamjenjuju prethodnu. Međutim, Kuhn, čini se, nije poznavao koncepciju klasičnih situacija kojom se Schumpeter koristi kao metodološkim programom za procjenu stanja i napretka ekonomske znanosti. U povijesti ekonomije Schumpeter pronalazi niz klasičnih situacija, odnosno niz paradigmi, ali se ne bavi podrobnije njihovim odnosima i međusobnim smjenjivanjem klasičnih situacija u ulozi dominantne i vodeće paradigme. Kuhn pak smatra da u jednoj zreloj znanosti može postojati samo jedna paradigma. Ono što Schumpeter naziva “vizija stvarnosti”, drugi autori (D. Mair i A. Miller, J. Robinson, G. Myrdal) to nazivaju ”pogled na svijet”, “ideološke vrednote”, “ideologija”, “subjektivni i politički faktori u procesu spoznaje”, itd. Schumpeterovu metodologiju možemo, dalje, komparirati i s Lakatosevom metodologijom znanstveno istraživačkih programa. Stoga, Schumpeterov pojam “vizije ekonomije”, ima kod njega onu ulogu koju u Lakatosevom znanstveno-istraživačkim programima ima pojam “tvrde jezgre”. To su dijelovi istraživanja koje znanstvenici, obično, ne smatraju spornima, već ih prihvataju kao pretpostavke daljih analiza i objašnjenja stvarnosti. Schumpeterova “kutija s alatima”, odnosno tehnike ekonomske analize, imaju onu ulogu koju u Lakatosevoj metodologiji ima pojam “zaštitnog omotača” koji se nalazi oko “tvrde jezgre” znanstvenih teorija. Sve to pokazuje da je Schumpeter zanimljiv i za metodologiju ekonomije. Iako niti on sam nije bio dosljedan u svom pristupu jer mu je „Povijest ekonomske analize“ puna subjektivnosti , subjektivnih procjena i vrijednosnih sudova, generacije ekonomista i studenata mu trebaju biti zahvalne i na odstupanjima od vlastitih mu razmišljanja.

7. SAŽETAK SCHUMPETEROVIH IDEJA

Schumpeter je imao tu privilegiju da se školovao i pisao radove boraveći tada u Beču koji je bio centar nauka o ekonomiji. U Beču se tada okupio veliki broj mlađih ekonomista koji su slijedili primjer Schumpetera – Hans Mayer, Ludvig fon Mizes, fon Striegl, Paul Rozenstein - Rodan i dr. Schumpeter je bio veliko ime u području društvenih znanosti i to je ostao i dan danas. Najveći doprinos ekonomskoj analizi dao je u djelima o povijesti ekonomije i ekonomske misli. U njima je teorijski i paralelno razdijelio tijekove realnog povijesnog razvoja. Glavna takva djela su *Epohe povijesti dogmi i metoda*, 1914., *Poslovni ciklusi*, 1939., zatim *Kapitalizam, socijalizam i demokracija* iz 1942., *Deset velikih ekonomista: od Marxa do Keynesa* iz 1951. te *Povijest ekonomske analize* iz 1954. "Teorija ekonomskog razvoja" je bila prvi korak u Schumpeterovom nastojanju da se stvore teorijski alati i koncepti koji su potrebni za pristup ekonomskoj sferi stvarnosti, a dodjeljivanje pojave kao što su ratovi, politička previranja i kulturna i duhovna pitanja imaju sekundarni značaj. Joseph Alois Schumpeter ističe tri temeljna razloga važnosti izučavanja povijesti ekonomske analize. Prvi je razlog u činjenici da suvremena dostignuća ekonomske teorije u sebi uvijek sadrže tragove znanstvenih pregruća prošlosti. Schumpeterovo naglašavanje poduzetnika kao aktivnoga faktora promjena u konkurencijskome gospodarstvu stvara most između mikroekonomije poduzeća i makroekonomije državne politike. Transmisijski mehanizam kojim politike oporezivanja i trošenja utječu na ekonomsko ponašanje, unutar Schumpeterovskog sustava, krajnji je učinak što ga te politike imaju na poticaje pojedinaca.

Schumpeter nikada nije djelovao sam. Često se uspoređivao sa mnogim svojim suvremenicima te je tako bitno bilo spomenuti i njegov odnos spram Keynesa. Ti odnosi su mnogo dublji od ekonomskih teorema ili političkih stavova. Njih dvojica su vidjela drugačiju ekonomsku stvarnost, bavila se različitim problemima i definirala ekonomiju sasvim drugačije. Isto tako su različito shvaćali pojmove i ulogu kapitalizma, inovacija i poduzetnika u društvu. Schumpeter je naveo da stvarno relevantan problem nije kako kapitalizam upravlja postojećim strukturama, već kako ih stvara i razara. Nazvao je taj proces "stvaralačkim razaranjem" i tvrdio da je on bit gospodarskog razvitka. Inoviranje je Schumpeter opisao na nekoliko načina. Najprije je dao jasan popis vrsta novih kombinacija na kojima počiva gospodarski razvitak. One obuhvaćaju sljedeće:

6. stvaranje novoga dobrog ili novoga svojstva nekoga dobra,

7. stvaranje nove metode proizvodnje,
8. otvaranje novog tržišta,
9. osvajanje novoga izvora ponude, i
10. novu organizaciju gospodarske grane (npr. stvaranje ili razaranje monopola).

Tijekom se vremena, dakako osipa snaga tih novih kombinacija kako "novo" postaje dijelom "staroga" u kružnome toku ekonomske aktivnosti. Ali to ne mijenja bit poduzetničke funkcije. Prema Schumpeteru, ljudi djeluju kao poduzetnici jedino kad uistinu ostvaruju nove kombinacije.

Schumpeter se dotaknuo i tržišnih procesa koji imaju veliki udio u ekonomiji i razvitku te njegovo gledanje na to pruža jake razloge za jasno opisivanje odnosa između "statičke" i "dinamičke" konkurencije. Nedržavna se sužavanja konkurencije, promatrana u statičkom smislu, obično smatraju suboptimalnima, premda ona zapravo mogu pridonijeti reguliranju uvođenja nove tehnologije koja povećava ekonomsko blagostanje. S druge strane, državno je reguliranje krupan izvor dugoročnih ekonomskih renti, povezanih sa smanjenjima outputa i gubicima na blagostanju.

Što se tiče moderne metodologije ekonomije, Schumpeter i njegova knjiga "Teorije ekonomskog razvoja" značajno su utjecali na mnoge kasnije povjesničare ekonomske misli koji su se koristili Schumpeterovim idejama i ocjenama u pisanju udžbenika iz ove znanstvene discipline. Njegovi doprinosi pridonijeli su mnogočemu kako u području ekonomije tako i dalje, no njegov primjer i dalje slijede mnogi znanstvenici današnjice.

8. ZAKLJUČAK

Ono što svakako možemo zaključiti jest da je Joseph Alois Schumpeter jedan od najpoznatijih i najutjecajnijih ekonomista toga vremena. Tijekom svojega života bio je jako utjecajan, te su njegov ugled i utjecaj slijedili i drugi, želeći postići veliki uspjeh. Objavio je nekoliko djela koji su imali veliku ulogu u ekonomiji i ekonomskom razvoju. U djelu *Kapitalizam, socijalizam i ekonomija* Schumpeter je naveo kako je kritika ekonomske politike laburističke vlade bila usmjerena prvenstveno na njen način provođenja – procesa prilagođavanja pod uvjetima prigušene inflacije. *Teorija ekonomskog razvoja* je i dalje jedna od najpoznatijih i najutjecajnijih knjiga u cijelom području ekonomije, što sadrži neke bitne elemente koji se koriste kao temelji za izgradnju suvremenih analiza koje su označene kao da su u sferi ekonomske sociologije. Schumpeterov sustav ekonomske misli sagrađen je na takav način da ostvariti potrebnu simbiozu između ekonomskih, povijesnih, političkih, socijalnih i svih drugih elemenata procesa funkcioniranja i razvoja kapitalističkog svijeta. Schumpeterovo naglašavanje poduzetnika kao aktivnoga faktora promjena u konkurencijskome gospodarstvu stvara most između mikroekonomije poduzeća i makroekonomije državne politike. Tema gospodarskog napretka nije u njegovu viđenju samo dometak glavnome sadržaju ortodoksne ekonomske teorije, već osnova za ponovno tumačenje vitalnoga procesa kojega je statistički pristup opće ravnoteže istisnuo iz glave struje ekonomske analize. Njegov način gledanja na tržišne procese pruža jake razloge za jasno opisivanje odnosa između "statičke" i "dinamičke" konkurencije.

Implikaciju zlatni monetarni standard, Schumpeter je prepoznao u odnosu na međunarodni monetarni standard. Naveo je kako je automatsko zlatna valuta sastavni dio *laissez-faire* i slobodne trgovine gospodarstva. Dakle, povezivanje razine cijena i cijenu novca nacije sa stopama novca i razinom cijena svih drugih naroda koji su "na zlatu". Najstarija vrsta prava na intelektualno vlasništvo bio je patent pomoću kojega američka vlada stvara monopol nad "novim, neočitim i korisnim" izumom na ograničeno vremensko razdoblje, koje trenutno iznosi 20 godina. Suprotno ekonomskoj analizi, povijesti ekonomske misli ili u nizu sustava političke ekonomije ne možemo, ističe on, govoriti o "znanstvenom napretku", jer u njima "ne postoji valjan standard za interpersonalne usporedbe", pa pojam napretka nema objektivno već samo subjektivno značenje, koje, prema Schumpeteru, nije značajno za povijest ekonomije. Engleski kapitalizam bio je u krizi i stagnaciji, no Keynes je imao viziju da se iz takvog stanja

može i mora izići većim stupnjem korištenja postojećih kapaciteta i mjerama ekonomske politike, tj. regulacijom globalne efektivne potražnje koja stimulira povećanje ponude i vodi ka formiranju kratkoročne ravnoteže u uvjetima nepotpune zaposlenosti. Zadatak ekonomske teorije je, kaže se, da analizira međudnose aktera koji slijede vlastite ciljeve za vlastiti račun, da istražuje međuzavisnost ekonomskih veličina i da putem metoda komparativne statike - ili „metoda varijacija“ kako ga naziva Schumpeter - pokazuje kako promjena jednog podatka ili parametra modela oživljava novu ravnotežu, shvaćenu kao pretpostavljena gravitacijska tačka promjena ukupnog ekonomskog sistema. Što se tiče moderne metodologije ekonomije, Schumpeter i njegova knjiga „Teorije ekonomskog razvoja“ značajno su utjecali na mnoge kasnije povjesničare ekonomske misli koji su se koristili Schumpeterovim idejama i ocjenama u pisanju udžbenika iz ove znanstvene discipline. Njegovi doprinosi pridonijeli su mnogočemu kako u području ekonomije tako i dalje, no njegov primjer i dalje slijede mnogi znanstvenici koji nastoje postići nešto tako veliko kao što je to učinio Schumpeter. Mnogi koji su proučavali Schumpeterove koncepcije ekonomije i njenu povijest također su zaključili da je koncepcija koju je on izveo specifična i zanimljiva te da je on time dao jednu parcijalnu, ali pritom i zastarjelu sliku ekonomije kojoj je pristupio kao bitnoj znanosti koja je odigrala, a i dalje igra, veliku ulogu u funkcioniranju društva. Bez imalo oklijevanja mogli bismo zaključiti kako Schumpeter spada među genijalce koji su oblikovali svijet kakav danas poznajemo i da je s razlogom nazvan Darwinom ekonomske teorije.⁴²

⁴² Medić, Đuro Š.; *Schumpeterova koncepcija povijesti ekonomske analize i moderna metodologija ekonomije*, Izvorni znanstveni rad, Ekonomski pregled, 51, Baletić, Z.; *Schumpeterova povijest ekonomske analize*, Ekonomiste, br.2., 1997.

9. LITERATURA

Knjige:

1. Baletić, Z. ; *Schumpeterova povijest ekonomske analize*, Ekonomiste, br.2., 1997.,
2. Ekelund, R.B., Hebert, R.F. ; *Povijest ekonomske teorije i metode*, 3. izdanje, Mate d.o.o. Zagreb, 1997.,
3. Flaschel, P. ; *The Macrodynamics of Capitalism*, 2. izdanje, Njemačka, 2009.,
4. Jelavić, A., Ravlić, P. i drugi, *Ekonomika poduzeća*, Zagreb: Ekonomski fakultet, 1995.,
5. Langlois, R. N. ; *The Dynamics of Industrial Capitalism (Schumpeter, Chandler, and the new economy)*, New York, 2007.,
6. Samuelson, P.A, D. Nordhaus, W. ; *Ekonomija*, Zagreb, MATE, 2011.,
7. Schumpeter, J. ; *Capitalism, Socialism, and Democracy*, Beograd, 1960.,
8. Schumpeter, J. ; *Poslovni ciklusi*, Sveučilište na Harvardu, 1939.,
9. Schumpeter, J. ; *Povijest ekonomske analize*, Informator, Zagreb, 1995.,
10. Shionoya, Y. ; *Methodological Essays on Schmoller, Weber and Schumpeter*, Sveučilište Hitotsubashi, Japan, 2005.

Časopisi:

1. Brišić, R. ; Temeljni pregled škole konkurentske dinamike i strateškom menadžmentu, Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, Vol. 14, No. 1, 2016., <https://hrcak.srce.hr/file/238816>
2. Jokić, B. ; *Poduzetništvo i društvo (socioekonomska analiza)*, Revija za sociologiju, Vol. 23, No. 1-2, Lipanj 1992., <https://hrcak.srce.hr/154967>
3. Kalanj, R. ; *Ekonomska sociologija i problem tržišta*, časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline, Vol. 19, No. 3, Prosinac 2010., <https://hrcak.srce.hr/64392>
4. Kurz, D. Heinz; *Joseph Alois Schumpeter - politički ekonomista između Marxa i Walrasa*, Originalni znanstveni rad, Economic Annals no.169., April 2006. June.
5. Medić, Đuro Š.; *Schumpeterova koncepcija povijesti ekonomske analize i moderna metodologija ekonomije*, Izvorni znanstveni rad, Ekonomski pregled, 51 (9-10), 928-953., 2000.

6. Mouhammed, Adil H. ; *Nestabilnost kapitalizma, inflacija, nezaposlenost i poslovni ciklusi*, Zbornik radova Ekonomskog fakulteta u Rijeci, Vol. 24, No. 2, Prosinac 2006., <https://hrcak.srce.hr/6891>
7. Tomljanović, M. ; *Ulaganje u istraživanje i razvoj – čimbenik gospodarskog rasta Republike Hrvatske*, Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, Vol.15 No.1 Srpanj 2017., <https://hrcak.srce.hr/file/271885>

Internetske stranice:

1. Prophet of Innovation: Joseph Schumpeter and Creative Destruction, by Thomas K. McCraw, Cambridge: Harvard University Press,
<https://www.princeton.edu/~tleonard/papers/McCraw.pdf> (10.09.2016.)
2. Elven Philosopher, *Schumpeterova teorija*,
<http://blog.dnevnik.hr/elvenphilosopher/2007/02/1622128353/schumpeterova-teorija.html> (05.09.2016.)
3. Leksikografski zavod Miroslav Krleža ; *Schumpeter, Joseph Alois*,
www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=55009

SAŽETAK

Joseph Schumpeter jedan je od najpoznatijih ekonomista koji je tijekom svojega života pridonio mnogo toga samom razvoju ekonomike. Najveći doprinos ekonomskoj analizi dao je u djelima o povijesti ekonomije i ekonomske misli. Schumpeter se u djelu Kapitalizam, socijalizam i demokracija osvrće na razvoj događaja u Engleskoj.

Joseph Alois Schumpeter ističe tri temeljna razloga važnosti izučavanja povijesti ekonomske analize. Prvi je razlog u činjenici da suvremena dostignuća ekonomske teorije u sebi uvijek sadrže tragove znanstvenih pregruća prošlosti.

Schumpeterovo naglašavanje poduzetnika kao aktivnoga faktora promjena u konkurencijskome gospodarstvu stvara most između mikroekonomije poduzeća i makroekonomije državne politike. Schumpeter se dotaknuo i tržišnih procesa koji imaju veliki udio u ekonomiji i razvitku te njegovo gledanje na to pruža jake razloge za jasno opisivanje odnosa između "statičke" i "dinamičke" konkurencije.

Što se tiče moderne metodologije ekonomije, Schumpeter i njegova knjiga "Teorije ekonomskog razvoja" značajno su utjecali na mnoge kasnije povjesničare ekonomske misli koji su se koristili Schumpeterovim idejama i ocjenama u pisanju udžbenika iz ove znanstvene discipline. Schumpeterov je utjecaj na teoriju gospodarskog razvitka bio uspješan, čak i među onim ekonomistima koji potpuno odbacuju tu teoriju. I među ekonomistima je, osobito onima kojima nedostaje poznavanje povijesti, izraz "poduzetnik" praktički srastao s imenom Schumpetera.

Ključne riječi: Schumpeter, ekonomija, analiza, teorija, gospodarstvo, proces, razvoj

ABSTRACT

Joseph Schumpeter is one of the most famous economists who contributed much to the development of economics during his lifetime. The greatest contribution to economic analysis was given in the works of the history of economics and economic thought. Schumpeter, in his work *Capitalism, Socialism and Democracy*, commented developments of events in England.

Joseph Alois Schumpeter points out three fundamental reasons for the importance of studying the history of economic analysis. The first is the fact that contemporary achievements in economic theories always contain traces of the scientific pastures of the past.

Schumpeter's emphasis on entrepreneurs as an active factor in changes in the competitive economy creates a bridge between the microeconomics of companies and macroeconomics of state policy. Schumpeter has also been touched by market processes that have a large share in economics and development and his view on this provides strong reasons for a clear description of the relationship between "static" and "dynamic" competition.

Regarding the modern methodology of economics, Schumpeter and his book *"Theories of Economic Development"* significantly influenced many of the later historians of economics. Schumpeter's influence on the theory of economic development was successful, even among those economists who completely reject his theory. And among economists, especially to those who lack knowledge of history, the term 'entrepreneur' grown together with the name of Schumpeter.

Key words: Schumpeter, economics, analysis, theory, economy, process, development